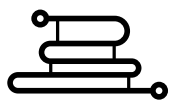

Biblioteka
JANUS

TIM press

Biblioteka
JANUS

Venko Andonovski
Pripitomljavanje kuje
Priče o ludilu

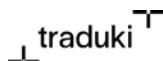
Naslov izvornika
Pripitomuvanje na kučkata
Raskazi za ludiloto

Copyright © Venko Andonovski, 2018

© za hrvatsko izdanje:
TIM press d.o.o., Zagreb
tim.press@tim-press.hr
www.tim-press.hr

Sva prava pridržana

ISBN 978-953-369-008-7

The logo for TRADUKI, featuring the word "traduki" in a lowercase, sans-serif font. Above the 'i' is a small 'T' character. Below the 'd' is a small 'L' character. The 'T' above the 'i' is larger and more prominent than the others.

Objavljivanje ovog djela omogućeno je uz potporu književne mreže TRADUKI, čiji su članovi Savezno ministarstvo za europske i međunarodne poslove Republike Austrije, Ministarstvo vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke, švicarska Zaklada za kulturu Pro Helvetia, austrijska Interesna zajednica prevoditeljica i prevoditelja (Književna kuća u Beču) po nalogu Saveznog ministarstva za umjetnost, kulturu, javnu upravu i sport Republike Austrije, Goethe-Institut, Zaklada S. Fischer, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije, Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Ministarstvo za društvo i kulturu Kneževine Liechtenstein, Zaklada za kulturu Liechtenstein, Ministarstvo kulture Republike Albanije, Ministarstvo kulture i informiranja Republike Srbije, Ministarstvo kulture Rumunjske, Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta Crne Gore, Sajam knjiga u Leipzigu, Ministarstvo za kulturu Republike Sjeverne Makedonije, Ministarstvo kulture Republike Bugarske.

VENKO ANDONOVSKI

Pripitomljavanje kuje

Priče o ludilu

S makedonskoga preveo i pogovor napisao
Borislav Pavlovski

Zagreb, 2022.

Ovaj prijevod je objavljen uz finansijsku potporu
Ministarstva kulture Republike Sjeverne Makedonije

Sadržaj

Čitatelju: Zašto ova knjiga?	7
------------------------------	---

FRESKE

Sjena majstora Zvezdana	15
Pripitomljavanje kuje	29
Zrno pijeska teže od svemira	41
Tko je progutao staru kuću	45
Moljac	59
Zabluda lijeposlovlja	65
Odrublјivanje glave Ferdinandu de Saussureu	69

IKONICE

Sonce bonce – Božje jajce	79
Bitpazarski mjerac težine s vagom (Najteži i najlakši čovjek na svijetu)	85
Nevidljivo oko svevidljivo	93
Škola od sapunice	97
Zidić na kojem sjedi kovrčavo dijete	99
Ruke uprlјane snom	101
Prličevljev san i Palama	103
Vasilica	105
Nevjera	107
Bibliotekarkina primjedba	109
Sveti Nikola	111

KARIKATURE I GROTESKE

Demokratsko strijeljanje	115
Kako ugostiteljski nemar može srušiti savršenu znanstvenu teoriju	117
Pristupna besjeda akademika Nakoleca	125
Pali pravednik	131
Zašto ribe mirišu neugodno	133
Znanstvenikovo uzašašće	135
<i>Hi-tech mistake</i>	139
Zasluge za narod	145
Partijski pušači	149
Smrt lektorirane lektorice	153
Čudna preobrazba dr. Regine Najček	161
Isti ljubavnici	165
Dokazivanje čuda	167
Šumar <i>in fabula</i>	171
Zastupnikova smrt	173
Kako je i k nama došao kapitalizam	177
Popove uši	179
Zašto ubojice ne mogu biti ubijeni	183
Put dijamanata	185
Golubičina smrt	195
Dva slomljena prsta (Temeljita demontaža svemira)	199
Staklena kuća	205
Najkraća priča na svijetu	207
Zašto ovo ne može biti najkraća priča na svijetu	207
Dramska lica	209
Doista najkraća priča na svijetu ili holivudski zaplet	317
 Pogovor hrvatskom izdanju	 319
O autoru	331

Čitatelju: Zašto ova knjiga?

Evo me, poslije trideset i nešto godina, ponovno s pričama. Od *Fresaka i grotesaka* naovamo, bavio sam se pisanjem romana i drama, koji su me u stvari i učinili onim što sam danas – ne sasvim anonimani čovjek koji pokušava naškrabati nešto u kulturnoj paradigmi veoma ambiciozno nazvanoj „književna umjetnost“. Ja je zovem ljeporječivost, što je vjerojatno manje ambiciozno od „umjetnost“. Prije *Fresaka i grotesaka*, još kao student, objavio sam jednu knjigu priča, *Kvart liričara*. Prošla je samo kao najava jednoga tada novoga i obećavajućeg imena u makedonskoj književnosti. U smislu: „mladac je pismen“. Javio sam se u klimi ne jednog, nego plejade kulturno etabliranih proznih velikana, od Slavka Janevskog, Petre M. Andreevskog, Vlade Uroševića, preko Živka Činga, do Zorana Kovačevskog, Krste Čačanskog ili Dragija Mihajlovskog. Kad te i primijete u takvoj konkurenciji, već je samo po sebi značajno.

Sve ove godine ostao sam dužan priči kao formi: da nije bilo priče, koju smatram najbližom poeziji, a poeziju (metaforu) za pramateriju i proze i drame,

sigurno ne bih napisao *Azbuku za neposlušne, Pupak svijeta, Vješticu ili Matematičarevu kćer*.

U romanu sam pronašao samoga sebe, i danas znam što roman za mene jest; ali knjiga *Pripitomljavanje kuje* morala je nastati kako bih raščistio što priča za mene jest. Živimo u vremenu redefiniranja žanrova. Svaki postmoderan pisac, svakim novonastalim romanom ili pričom, daje svoju definiciju ovih žanrova, tako da se i romani i priče odnose sami prema sebi kao auto-deskriptivna teoretska fusnota. U tom smislu, moji su romani potpuno prepoznatljivi, i „to je Venko“ u romanu. Ali moje priče ostadoše, i dulje od tri desetljeća, ono što su bile u *Freskama i groteskama*. Nisam pisao priče, zato što je priča za mene najteža prozna forma i nemam je često na svojem radnom stolu, barem onakvu kakvu sam je definirao i shvatio u *Freskama i groteskama*. Tamo sam dao potpuno specifično shvaćanje o tom što priča (za mene) jest: to je čin pisanja *samo o uzvišenom*, s melodioznom rečenicom u nizovima i kumulusima, s dosta arhaizama, s neologizmima nalik na arhaizme, i sa stilskim ukrasima. Sad je došlo vrijeme testiranja mogućnosti priče i provjere na kojoj točki te moje definirane priče prelaze u nešto drugo i već prestaju biti „freske“, odnosno priče u onom smislu u kojem sam ih definirao. Zato je *Pripitomljavanje kuje* eksperimentalna knjiga – u ciklusu „Freske“ sam onaj stari, poznat i iz *Fresaka i grotesaka* i iz romana; čak sam varirao svoje već poznate teme iz *Fresaka i grotesaka*, a stil je isti kao tamo. U „Ikonicama“ sam se okušao

zadržati pojam uzvišenoga, ali sažeti izraz (rečenicu), pa sam dobio nešto čudno i za mene zanimljivo – priče s filozofskim poantama, ali i priče veoma bliske poeziji u prozi. A u trećem ciklusu, „Karikaturama i groteskama“, okušao sam se spojiti priču s nečim što mi je dosad bilo nespojivo: sa stvarnošću, i učiniti je angažiranom. Nisam dosad napisao priču o stvarnosti, o „ovdje i danas“; uvijek sam pisao o prošlim vremenima, kao metafori današnjice. Ipak, taj zaokret prema „sada i ovdje“ kroz sve ove godine radio sam u svojim dramama, i najčešće su to bile farse, ili drame s ironijskim stilskim registrom. Sada i ovdje pokušao sam priču oblikovati kritički i ironijski te je suočiti s ovim vremenom karikatura i našega ludila. Ostvaraj je nešto čudno, s jednom naročito „ogoljenom“, ironijskom rečenicom, nešto što ljubitelji mojih priča-fresaka možda i neće prihvatiti kao priču. Neke su priče prošle u crtice kao kod Zoščenka, neke u kratke forme apsurdna kao kod Harmsa ili Čehova (laskam sebi!), neke su ostale karikature, kao kod Darka Markovića. U jednu sam priču čak umetnuo i dramski tekst, da vidim može li se uopće ispričati *čitanje dramskoga teksta*, odnosno da tema priče postane *čitanje drame od strane ideološkoga cenzora*. U svakom slučaju, zabavljao sam se testirajući mogućnosti *moje* priče.

Čitatelj će najbolje vidjeti koliko sam u tome uspio.

Knjiga ima podnaslov „Priče o ludilu“. Već sam rekao: komponirana je tako da pokaže naš pad od najuzvišenijega do najnižega. I ludilo može biti

uzvišeno: Edgar Allan Poe tvrdio je da je to najviši oblik inteligencije. Ali ludilo može biti i nisko, na razini ideološko-kliničkog bunila. Prvo je ludilo *ispunjenoga*, a drugo *praznoga* čovjeka. Ludilo se javlja uvijek kao reakcija na nedostižnost. Ali baš nas ta nedostižnost, pri kreativnom ludilu, paradoksalno, *ispunjava maksimalno*, i to s najplemenitijom čovjekovom osobinom – *žudnjom*. Kreacija je stanje maksimalne ispunjenosti žudnjom. Takvi se moji likovi u prvom i drugom ciklusu, „Freskama“ i „Ikonicama“. U trećem ciklusu, „Karikaturama i groteskama“, imam samo skečeve (nacrte) likova: to su prazni ljudi, čije ludilo je destrukcija. Ispunjeni žudnjom polude od ljepote i stvaraju. Ispunjeni zavišću razaraju. Za mene je ludilo čak i etički ukorijenjeno – usmjereno je ili prema dobru ili prema zlu. Priče iz trećega ciklusa žalosno su svjedočanstvo o našem padu, čak i u ludilo: od onoga ludila Don Quijotea koji je žudio za jednim mističnijim i fantazmagoričnijim svijetom, do Hamletova ludila koje je žudilo za samim sobom i za vlastitom zamišljenom veličinom. Žalosno je ako to ludilo pripitomi nas, umjesto mi njega.

Budući da danas nema završenih, nego samo otvorenih žanrova, čovjek treba s vremena na vrijeme eksperimentirati sam sa sobom, da sebi otvori nove putove. Kad sam bio mlad i kada sam tražio samoga sebe, htio sam pisati kao Kafka, kao Márquez, kao Borges, sve dok se nisam upitao – a znam li pisati „kao Venko“? Sada, poslije toliko godina, kad znam

da ovaj šifrirani, gotovo magijski folklorni izraz u sebi krije značenje „Božje jaje“, i da je samo zbog paranomastičkog efekta, ono „bogovo jajce“ doživjelo kontrakciju, pa je postalo „bonce“, da bi bilo zvučni par sa „Sonce“. Sjeda za pisaći stroj i počinje tipkati.

Ali to se ne bi dogodilo da 21. listopada, oko podneva, nisu zaštekтали, znatno jače od Koneskijeva stroja, mitraljezi njemačkih streljačkih vodova. Među tri tisuće duša strijeljanih toga dana, studenata, profesora, radnika, ljudi pokupljenih s ulice, zatekao se i ljevački radnik Branko Popović, koji pokošen pada s kiflom u ruci, što samo znači da ju je čuvao cijelu noć i cijeli dan, nadajući se da će se vratiti doma i nahraniti gladnu djevojčicu.

Na Filozofskom fakultetu, 17. prosinca 1957. godine, ušla je u kabinet profesora Koneskog plavokosa studentica i predala mu svoj seminarski rad iz područja povijesti jezika, pod naslovom: „Povijest ljudi, jezika i naroda često ovisi o jednoj kifli“. Profesor je pogledao u tekst, izvezen sitnim rukopisom, pročitavši nekoliko redaka, a zatim se sasvim udubio u tekst, tako da nije niti ponudio studenticu da sjedne. Potom, pročitavši seminarski rad u cijelosti, zagledao se u naslovnu stranicu i pročitao studentičino ime – Verica Popović. Upitao ju je li napisano istina. Ona kaže – jest. A zatim je upita zašto je došla iz Kragujevca u Makedoniju. Ona kaže – ovamo su me poslali po direktivi Učiteljske škole u Kragujevcu. Naročito zato što mi je majka, Bog neka joj prosti, bila Štipljanka, i što tamo imam djeda i baku. Koneski

zatvara seminarski rad, i vraća ga studentici te joj kaže: „Imate lijepi dar za pisanje, ali ovo nije seminarski rad iz povijesti jezika. Napišite drugi i donesite ga.“

Dok studentica izlazi, Koneski počinje razmišljati: kad je on završio kao prvak čuvene Kragujevačke gimnazije, ova djevojka mogla je imati dvije godine, a to je točno dvije godine prije nego što je onoga kobnog jutra 21. listopada zaplakala za kiflom. I pomišlja kako se moglo dogoditi da je upozna ne sada, nego još tada – na primjer, da je postao podstanar u njihovoj kući, prije iznajmljivačice Else. I da bi u tom slučaju možda mogao nekako utjecati na njezinu daljnju sudbinu: na primjer, uvjerivši Branka da je ipak udomi kod bake i djeda u Štipu, jer se samom udovcu teško brinuti za žensko dijete. Da se to dogodilo, tada Branko ne bi otišao po kiflu 21. listopada 1941. godine u 9 sati i 47 minuta, jer ni Verica ne bi bila tamo, nego u Štipu, pa ne bi zaplakala. Ne bi postojalo u toj priči, razumljivo, ni jaje na oko.

Razočarana studentica na izlazu iz kabineta profesora Koneskog susreće najboljega studenta njezine generacije, Veroljuba Andonovskog. Traži pomoć od njega, zato što ona odlično govori srpski, ali slabije govori materinski, makedonski. Veroljub je pristao pomoći joj. Poslije uspješno završenoga seminarskoga rada, godine 1959., njih dvoje stajali su pred matičarom u Kumanovu, rodnom gradu budućega novinara. Tako, Verica Popović postaje Vera Andonovska. Godine 1964. rađa im se onaj koji

će 18. rujna 1992. ući s tremom u kabinet akademika Koneskog zatražiti temu za simpozij posvećen profesor Penušliskom.

Ali, ni ta idila ne bi se dogodila da nije prije toga Verica Popović zaplakala za kiflom iz pekarnice „Jeftić“, 21. listopada 1941. godine u 9 sati i 17 minuta. I da joj nije prije toga dobra gestapovka Elza ispekla jaje na oko. Posljednje koje je Bog podario kući. Priča ne bi mogla ni početi, jer ne bi bilo nekoga da uđe kod Koneskog i zatraži temu.

U Svečanoj dvorani Filološkoga fakulteta, 21. listopada 1992. godine, oko podneva, Blaže Koneski čita svoje četverominutno priopćenje na temu „Soncebonce, bogovo jajce“. Objasnjava kako je lingvističkom kontrakcijom sintagma „Bogovo jajce“ postalo „bonce“, samo da bi se rimovalo sa „Sonce“. U istom trenutku, samo pedeset i jednu godinu prije toga, na zelenoj a od strijeljanja krvavoj travi, u usporenoj snimci, pada izrešetano tijelo ljevača Branka Popovića, i prije nego mu duša poleti kroz nebeski nevidljivi dimnjak prema nebesima, njegove poluotvorene i polužive oči vide: kroz sive se oblake probija sunce. Branku se čini da je to jaje na oko što je jučer ujutro ispekla Elza za njegovu Vericu. Steže kiflu u ruci, i sve je uvjereniji da je to jaje na nebu posljednje Božje jaje u cijelom svemiru, i da će samo ono ostati kao hrana njegovoj kćerkici, sada već siročetu.

Asistent V. A. ustaje i čestita Blažu Koneskom. Koneski se počinje mrgoditi, kao i uvijek kad dobiva komplimente, i odjednom pita: „A kako je djevojčica

tajnom odjelu za partijsko pušenje, Ljubomor reče: „Gospodine inspektore, ovo je slom za mene, za Partiju i za državu. Ja ne mogu živjeti ako ne pušim. Za sebe, u nečije ime, za nečije dobro, nekome za uslugu, svejedno, moram.“

Inspektor je dobro razumio da mu Ljubomor želi diskretno reći da će, unatoč zabrani, nastaviti pušiti tajno i na svoju odgovornost, i zato je odgovorio potpuno neodređeno:

„Gospodine Ljubomore, pušenje je krajnje subjektivan čin. Nitko vas ne može natjerati ni da počnete, ni da prestanete pušiti, ako vi ne želite. Pušenje je stvar isključivo vaše odluke, želje i volje, čak i kad se puši za partijske ciljeve.“

I zatim, ne shvativši što je rekao, inspektor je izišao izvršiti kaznu.

Smrt lektorirane lektorice

Mihailu Zoščenk

Kao studentica, Severina Najček ničime nije obećavala da će se uspeti do pozicije Vrhovnoga partijskog lektora Republike. Kad bi upitala nekoga u kojem amfiteatru će se održati predavanje iz sintakse, i kad bi joj netko pokazao prstom prema amfiteatru, gledala je u prst umjesto u smjer koji je prst pokazivao. Ali i pokraj toga očito nesređenoga vladanja, položila je sintaksu sa 6, a završila s prosjekom 6,99. Što znači – europski dobro, jer su tih 99 samo optička iluzija da je riječ o šestici, kao što u cijeni 8,99 eura svi misle da nešto iznosi 8, a u stvari iznosi 9 eura. Tako gledano, Severina je imala opći prosjek 7, a ne 6. Ako se još uzme u obzir da ocjene nikada ne izražavaju pravo znanje (zbog nezainteresiranosti ili zavisti profesora prema studentima), ne bi trebalo čuditi to što je Severina, naročito otkad se zaposlila u Partiji, postala lektorski autoritet broj 1 u državi. Pred njom i njezinim strogim i inovativnim lektorskim rješenjima tresli su se ne samo stari iiskusni lektori, nego i direktori i rektori. Ako je Severina rekla Šefu za nekog da je

NEDA

Pssssst! Ne izgovaraj tu riječ! Smučilo mi se od te riječi. Ta riječ je lažna. Nitko se nikada ne vraća. Nema ni ovamo ni onamo. Daj nekome vreću pšenice na zajam. Kad ti je vrati, nijedno zrno neće biti jednako kao ona što si mu dao. A mjera je ista – ujam žita je ujam žita. Ništa se ne vraća, kćeri, jer nije jednako ono što je otišlo s onim što se vratilo, čak i da je sasvim slično! Odlasci mijenjaju ljude i predmete.

(Stanka.)

NEDA

(Pružajući pušku.)

Na, uzmi je. Predaj je tamo, otkupi bracu. Besmisleno je još čekati.

MARIJA

(Dvoumeći se.)

Ali ja, majčice, gorim za Kuzmanovim povratkom! A predam li pušku, a on se vrati, kao da sam ga iznevjerila!

NEDA

Zato si jadna. Želiš mnogo. Nije siromah onaj koji nema ništa, nego onaj koji želi mnogo. Ja sam odlučila biti bogata – nije bogat onaj što ima mnogo, nego onaj kome ništa ne treba. Meni više ništa ne treba. Kuzman se neće vratiti.

MARIJA
(*U strahu.*)

A vrati li se ipak?!

NEDA

Kričiš tako od čežnje ili straha? Govoriš kao da si nešto zgriješila! A nisi. Tri si tovara miraza izvezla i istkala čekajući ga. A samo si mrtva zaručnica. U podzemlju živiš. Ne znaš je li dan ili je noć, ne znaš koje je stoljeće. Iziđi na zrak, iziđi iz onoga pomračenog dana u kojem smo ostale zarobljene, iziđi u vrijeme, dozvoli vremenu da prođe kroz tebe. Zatrudni. Rodi dijete. Napravi nešto. Nešto što će ti dokazati da si živa, da nisi utvara.

MARIJA

Ne. Moj život je Kuzman. Moja je smrt Kuzman. Grob moga srca je u njegovom srcu.

NEDA

Kako želiš. Ja idem kući. Napraviti ću mu maznik.* Razdijelit ću za dušu. Nahranit ću i konačno sahraniti njegovu dušu. Već je postalo besmisleno, i čekati i boriti se. Nije ovo vrijeme za junake. Čemu junak u ovo vrijeme, kad samo buhe vladaju svijetom? Koji junak na buhu vadi jatagan ili manliherku? Bio bi ismijan poput luđaka; snaga mu je prekomjerna i zato nepotrebna.

* Vrsta pite (op. prev.).

MARIJA

Ali svijet je pun zla, majko!

NEDA

Da. Ali to zlo je jako zato što se ne iskorjenjuje puškom, nego parama.

MARIJA

Nisi bila takva, majko. Bila si prava lavica.

NEDA

Oživjela sam. Nisam samo lik iz knjige. Jučer sam se zaprepastila u kuhinji. Prokolala mi je krv. Poslije dva stoljeća.

MARIJA

A novi junak, hoće li se javiti?!

NEDA

Imala sam viđenje, Marijo: na prijestolju nečastivoga sjedio je junak novoga doba. Starac bijaše, a ne mladić; do njega je sjedila ljubavnica njegova, kći mu je mogla biti. Junak bijaše sasvim bez oružja; u polutama bijaše kao bez obraza. I razgovarao je s njom bez ijedne riječi, samo su se brojevima sporazumijevali. Četiri? Pet. Sedamdeset dva? Sto. Šest stotina. Šesto šezdeset šest. Mrtve stvari su junaštva, Marijo! Ovo je posljednja junačka puška u povijesti.